

Загалом, шукаючи відповіді на екзистенціальні питання, що постають перед сучасною людиною, котра опинилася у конкретній ситуації – наразі у ситуації пандемії, яка висунула певні обмежувачі для людської життєдіяльності та мобільності, передусім слід пам'ятати, що байдужість і відчуженість, а також втеча від реальності – це ілюзія виходу з екзистенціальної ситуації, в якій сьогодні опинилося людство. Більше того, ці питання окреслюють крайню межу, за якою втрачаються можливості онтологічних перспектив.

Отже, будучи занурена у пограничну ситуацію, людина задля існування у модусі майбутнього сьогодні має у своїй життєдіяльності звернути пильну увагу на таку світоглядну та моральну настанову – життя-для-себе є цінність, яка реалізується у набутті недостатці цілісності через турботу про себе та Іншого заради невичерпаності буття, що конкретизується у житті-для-іншого.

Саун А. В., доктор філософських наук, доцент,
завідувачка кафедри філософії, політології та українознавства
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ: КОНТЕКСТ МОДЕРНУ І ПОСТМОДЕРНУ

Завдання філософії науки полягає у визначенні найважливіших конститuentів раціональності наукового знання. Конкретний спосіб застосування логічних процедур формує норми раціональності мислення, правила методологічних рефлексій. Теоретичне відтворення поступу наукового мислення найбільш доцільно розкривається в дослідженні його історичної цілісності в конкретну епоху, концептуалізуючись у філософсько-науковому знанні.

Важливо розрізнити два значення поняття «філософія науки». У широкому розумінні вона є рефлексією, яка розпочалася з виникненням сучасного європейського мислення і реалізувала себе головним чином у рамках гносеології; у вузькому розумінні «філософія науки» – це напрямок сучасної європейської філософії, який виник у середині ХІХ століття. Отже, коли йдеться про філософію науки епохи Модерну, то мається на увазі перше розуміння цього поняття. «Філософія науки» як спосіб раціонального мислення є

хоча й автономною, проте частиною філософії взагалі, з якою вона у загальних рисах має спільну еволюцію та історичну долю. І питання про трансформацію чи кінець філософії у постсучасний період не оминуло й філософію науки. Уявлення про модерне бачення науки формували не тільки і не стільки представники класичної філософії, скільки сучасні філософи-постмодерністи. Іншими словами, для розуміння теоретичного уявлення про наукове мислення епохи Модерну та постмодерну потрібно мати на увазі сучасні філософські дискусії про природу, місце та роль філософії класичної та посткласичної доби. Причому вони носять принциповий характер, оскільки мова йде про долю філософії в цілому. Після Г. Гегеля філософія із систематичної форми знання, якою вона була в епоху класики (модерну), стає переважно критичною і скептичною. Предметом її критики також є розум, однак на відміну від класичного критицизму (кантівського, наприклад), метою цієї критики є не створення вільної від догматизму, заснованої виключно на розумі метафізичної картини світу, а навпаки, доказ безсилля розуму створити таку картину. Критицизм тут – наслідок не зміцнення, а зруйнування віри в розум, який з знаряддям критики кожної системи. Якщо «класична філософія завдяки розуму прагнула виявити субстанційну єдність світу, то тепер подібна спроба оцінюється як загроза людській свободі, як прояв влади над людиною обезособлених сил і структур. Свобода і розум постають у взаємовиключному відношенні. Свобода, якщо і можлива, то за межами раціонального мислення, яке дозволяє досягнути взаєморозуміння і згоди» [3, с. 35].

В такому випадку постає питання про місце філософії сьогодні. Адже якщо свобода може бути досягнута завдяки розуму, який повністю належить до монополії науки, то філософія в її класичному розумінні, схоже, дійсно неможлива, отже, і не потрібна. В кращому випадку за нею зберігається значення своєрідної експериментальної площадки для проведення різних семантичних дослідів, які руйнують будь-яку стабільність, порушуючи стійкість і єдність мисленневих форм, які розширюють зону незгоди і конфронтації. В своєму постмодерністському трактуванні філософія втрачає значення не лише етичної теорії, яка формулює принципи загальнолюдської моралі, але й епістемології, що містить в собі спільні основи наукового пізнання. Якщо раніше її поважали в якості вищої інстанції у вирішенні проблеми культури, яка показує в ній місце науки, моралі й мистецтву, то тепер кожна з цих областей мислить себе самодостатньою, не маючи потреби в ніякій філософії, що стоїть над нею. Але тим самим руйнується й те, що надавало їм цілісність і єдність. Тепер немає

спільної для всіх моралі, як немає істини, взагалі ніякого універсального, абсолютного, загальнозначимого смислу; кожний смисл обмежений рамками конкретної ситуації, за межами якої втрачає свою істину і значення. Кожний може поступати як захоче, і видавати за істину те, що йому вигідно і корисно [3, с. 36]. Це і є основною проблемою, яку намагаються вирішити учасники постійних дискусій стосовно місця і призначення філософії в контексті постмодернізму.

Доцільно зазначити, що питання, з якого часу веде свій відлік філософія епохи постмодерну, чи існує певний критерій, згідно з яким можна відносити тих чи тих філософів до постмодерністів, та інші дотичні до них питання є дискусійними [1, с. 73]. До речі, питання про хронологічні рамки стосується не лише Постмодерну, але й Модерну. Деякі дослідники схильні ототожнювати цю епоху з початком Нового часу (XVII століття), інші – з епохою Просвітництва (XVIII століття). Однак, значно частіше поняття «Модерн» використовують для того, щоб відігнати самотність філософії та культури Постмодерну. Враховуючи складність і неоднозначність вказаних епох, варто вести мову скоріше про «певний модерний та постмодерний соціокультурні простори, в яких тематизують бачення науки та наукового мислення» [2; 4].

Стосовно останнього, то воно виникло в Європі у просторі науки Нового часу. Цю тезу поділяють усі дослідники феномену науки. Проте причини її виникнення вказують різні. Для екстерналістів – це «зовнішні», соціально-культурні феномени. Так, у Дж. Нідема – це злиття діяльності ремісників та вчених-схоластів в період зародження новоевропейського суспільства; у Р. Мертон та П. Реттансі – це вплив пуританізму і герметизму на формування раціональності та емпіризму як головних засад науковості і наукового мислення [2; 4].

На противагу цій позиції О. Койре пов'язує виникнення науки з радикальною зміною способу мислення у Новий час, що знайшло своє відображення зокрема у відмові від античного розуміння «космосу» та «геометризації простору». Виходячи з цих методологічних засад, він піддає різкій критиці спроби екстерналістів показати розвиток наукової думки як безпосередній результат змін у матеріальному виробництві. З його точки зору, розвиток науки не є неперервним, лінійним. Між науковим мисленням Нового часу та науковим мисленням середньовіччя «немає органічного зв'язку» [2; 5].

Дискусії «екстерналістів» та «інтерналістів» про причини виникнення науки та чинники її розвитку є сучасними спробами осягнути науку в новоевропейський період. І якщо стосовно шляхів її виникнення серед сучасних філософів та істориків науки тривають дискусії, то відносно її місця та ролі в модерній культурі

спостерігаємо однастайність. Зокрема, однією з визначальних рис модерного періоду є *сциєнтизм, тобто віра у безмежні можливості людського розуму і в першу чергу науки*. Її авторитетом освячують політичні доктрини. Від її імені проголошують моральні заповіді. Вона є вищою апеляційною інстанцією для всіх інших видів людської діяльності. Що ж до труднощів, що виникали як у самому процесі пізнання, так і в процесі імплементації його результатів, то їх пояснювали недостатньою розвиненістю науки. Зазначимо, що контроверза «сциєнтизм-антисциєнтизм» – не лише протилежні мисленнєві підходи стосовно науки, а й певна соціально-культурна дилема. Тобто вона орієнтує на дослідження науки і наукового мислення в культурно-історичному контексті. Цей контекст і дає змогу з'ясувати витоки соціального оптимізму вчених епохи Модерну, і занепокоєність учених сьогодення.

Важливо, що для своєї власної самолегітимації наука та наукове мислення потребувала створення особливого метадискурсу, а саме філософії. На долю останньої й випало обґрунтування всього фундаменту людського знання. Жодна з наукових дисциплін гуманітарного спрямування не вирішує тих завдань, які вирішує філософія. Так, можна означити методологічну і гносеологічну проблематику науки як частину науковедення, але від цього вона не перестає бути одночасно й областю філософських досліджень. Окрім того, зазначає В. Стьопін, у «філософії науки є ще й особлива філософсько-світоглядна компонента, котра прослідковує, як зміни уявлень про причинність, простір, час, рух, розвиток тощо в науковій картині світу вписуються в культуру і обумовлюють трансформацію смислів філософських категорій» [3; 12]. Разом з тим прискорення соціального розвитку, соціальна динаміка, збільшення кількості кризових ситуацій – все це повинно приводити і приводить до необхідності їх осмислення, збільшення ролі теоретичного мислення.

Література:

1. Булатов М.О., 1998. 'Діалектика без аналогії' / М. О. Булатов, В. П. Загороднюк та ін., К.: 'Наукова думка', С. 150.
2. Загороднюк В.П., 2006. 'Бачення знання та людини у філософії Модерну та Постмодерну', Філософська думка, Вип. 4, С. 4-5.
3. 'Философия в современной культуре: новые перспективы', Материалы «Круглого стола», Вопросы философии, 2004. Вип. 4, С. 3-57.